

Báró Lakos János

(1776—1843.)

Folyóiratunk multévi I. füzetében már megemlékeztünk egy elfelejtett tudós magyar katonáról. Gróf Karacsay Fedor ezredesről. Ezúttal egy másikról — Báró Lakos János tábornokról — kívánunk röviden szólni, aki szerencsésebb volt Karacsaynál, mert mind a hadsereg, mind az akkori magyar tudományos világ, kelően méltányolta érdemeit.

Lakos a sokoldalú, de mégse felületes emberek közül való s azoknak a kisszámú katonáknak egyike, akik éppen olyan elszánt, vitéz csapatistek voltak, mint aminő kiválóaknak bizonyultak a haditudományok terén.

Egy szűkreszabott tárcacikk keretében képtelenség volna, egy hosszú emberélet minden fontosabb epizódját felsorolnunk; de úgy hisszük, hogy ez a rövid összefoglalás, amelyet itt adunk, eléggé tanúsítja, hogy Lakos János nem volt hétköznapi tucatember s így megérdemli, hogy halála után 85 esztendővel is felújítsuk emlékét a mai nemzedék előtt.

1776 április havában született a veszprémmegyei Ajkán, ahol atyja — Ádám — lutheránus esperes volt.¹

Középiskolai tanulmányait Pozsonyban és Sopronban elvégezvén, élethivatásul a katonai pályát választotta. 1793 októberében mint „ex propriis“ hadapród állott be a cs. kir. 55. („Jellachich“) gyalogezredbe s 1795-től 1821-ig minden háborúban részt vett. 1796-ban ezredsegédtiszt a 45. („Lattermann“) gyalogezredben; majd főhadnagy a Munkácsy-féle (13.) könnyű zászlóaljban s 1799-ben Legnagonál, 1800-ban Novinál kitüntette magát. A zászlóaljnak 1801-ben történt feloszlása után, újból a 45. gyalogezredhez tért vissza.

1805 november havában a vezérkarhoz helyezték át, amelynek 1806-ban bekövetkezett csökkentése után, a 27. („Strassoldo“) gyalogezred állományába osztották be, de továbbra is vezérkari szolgálatra alkalmazták. 1809-ben vezérkari százados lett. Ebben az évben — április 16-án — olyan hősiesen viselte és annyira

¹ *Individuelle Conduite-Beschreibung*: 1828, 1854. *National- u. Dienst-Beschreibung*: 1855, 1856, 1842. (*Kriegs-Arch.-Wien*, Schriften Abt.)

Magyar Tudós Társaság évkönyvei: VII. 157. l.

Ujabbkori Ismeretek Tára: V. 180., 181. l.

Szimyei: Magyar írók élete és munkái: VII. 667. l.

Hirtenfeld: Der Mil. Maria Theresien-Orden: II. 920. és k. l.

Wurzbach: Biogr. Lexicon des Kaiserthums Oesterreich: XIV.

kitüntette magát Sacilenél, hogy annak alapján 1810-ben megkapta a Mária Terézia-rend lovagkeresztjét, úgyszintén a bárói rangot is.²

Nem lehet feladatunk, hogy Lakos hőstettét, annak külső keretével, a sacilei ütközettel együtt, behatóan fejtegyük. Ennek leírása most nem idevaló. Mi ezúttal, a máshol is részletesen olvasható esemény helyett,³ Lakosnak másik, kevésbé ismert oldalával, tudományos és irodalmi működésével, óhajtunk inkább foglalkozni.

Már az imént mondtuk, hogy Lakos nemcsak vitéz, hanem tudós katona is volt és kiváló képességeit, sokféle alkalmazhatóságát, előljárói is teljes mértékben elismerték.

1828-ban kelt „Conduite-Beschreibung“-ja szerint — amelyet a későbbiek is megerősítenek — a matematikában, erődítéstanban, földrajzban, történelemben és statisztikában nagyon jártas. Magyarul, németül, franciául, olaszul, horvátul és latinul beszél; jó előadóképessége van és jól fogalmaz.

Nagyon komoly, szerény, általánosan nagyrabecsült, tudományosan képzett ember. Sokoldalú katonai tudása, bő tapasztalása és helyes ítélőképessége van, minek következtében mindenféle állásban jó megfelelt.

Társas érintkezésben nagyon illedelmes, előljáróival szemben tisztelettudó, az alárendeltekkel szemben komoly és szigorú.

Bárha vezérkari szolgálata következtében nagyon régen nem volt már a csapatnál, mint ezredparancsnok is jól megállotta a helyét. Csupán egy fogyatkozását látjuk 1854-i minősítésében, azt t. i. hogy rossz löismerő volt. Ennek azonban se a gyalogságnál, se a vezérkarnál nem vallotta kárát.

Már mint a vezérkarhoz beosztott főhadnagy, Horvátország katonai földrajzán dolgozott 1807 és 1809 között, amit csak a háború kitörése szakított félbe. Ugyanilyen munkával foglalkozott 1810 és 1815 között — már mint aligazgató — a magyar Délvidéken és Erdélyben is.

Az 1815. év eseményei újból a harctérre szólították Lakost, aki ezúttal a Hessen-Homburg lovashadtest kötelékébe került. Amde a hadjáratot nem küzdhette végig, mert augusztus 26-án, a drezdai csatában, lábát törte. Felépülvén, még ugyanabban az évben őrnagy lett, a vezérkari főnökség elnöki irodájában.

1815-ben előbb Ferdinánd főherceg tartalékhadtestében, majd az 1. hadtestben szolgált s az utóbbinak ideiglenes vezérkari főnöke is volt. Időközben ismét tudományos munkát végzett, amennyiben a Rajna-völgy várainak, továbbá a Vogesek szorosainak bejárását és leírását, valamint a Cassini-féle térkép kijavítását bízták reá.

1816–17-ben Felső-Ausztriában, a térképfelvételeknél működött, mint aligazgató, majd 1818-ban — már mint igazgató — a tiroli és vorarlbergi térképezést vezette.

1819-ben hadtörténelmi munkára fogták Bécsben. 1821 ja-

² *Kriegs Archiv*, Wien: i. h.

³ *Hirtenfeld*: i. h.

Wurzbach: i. h.

nuáriusában alezredes lett s résztvett a nápolyi hadjáratban. A cs. kir. megszállóereg kötelékében 1825 áprilisáig tartózkodott Nápolyban, ahol IV. Ferdinánd királytól a Szent György-rend lovagkeresztjét kapta.

Hazatérése után, a bécsi Hadi Levéltár hadtörténelmi osztályának élére állították. 1825-ben újra visszatért a földrajzi szakmához s 1827-ig Galicia és Erdély leírásával foglalkozott. 1827-ben a szlavoniai „Landesbeschreibung-Abtheilung” igazgatója, 1829-ben pedig ezredes és a 15. sz. (2. székely) határőrgyalogezred parancsnoka lett. 1854-ben tábornokká nevezték ki; majd Brod, végül pedig Eszék várának volt a parancsnoka. 1845 június 28-án halt meg, 67 éves korában, katonáskodása ötvenedik évében.

Ez volna Lakos katonai pályafutásának vázlatos leírása, amelyből, rövidsége és hézagos volta ellenére is, egy nagy tudású és éppen ezért sokféleképpen alkalmazható kiváló tisztet ismerhetünk meg.

Tudjuk, mert nem egy helyen olvashatjuk,⁴ hogy Lakos a hadtudományi s többek között a hadtörténelmi irodalom terén is, sikerrel működött. Idevágó dolgozatai a Schels őrnagy szerkesztésében megjelent „Neue Militär-Zeitschrift”-ben láttak napvilágot. De azt, hogy mit írt — sajnos — nem állapíthatjuk meg teljes bizonyossággal, mert ennek a folyóiratnak cikkei, abban az időben, nem árulták el a szerző nevét. A nyilvánosság elé nem került katonaföldrajzi és hadtörténelmi munkái — ha ugyan el nem kallódtak — alkalmasint a bécsi Hadi Levéltárban vannak.

Azonban Lakos nemcsak németül, hanem magyarul is írt. Sőt hozzátehetjük: szívesebben írt magyarul. Azt is érdemes tudnunk, hogy a magyar irodalom iránt megnyilvánult és holtáig tartott szeretete még diákkorából eredt. Ugyanis, a soproni lutheránus lyceumban, 1790-ben egy úgynevezett „Magyar Társaság”, olyan önképzőkör-féle alakult, amelynek 1791-ben Lakos lett a „titoknoka”.⁵ A Társaság alapítója, a tudós Kis János,⁶ Lakosnak életfogytig leghívebb barátja volt. Ő hívta fel Kazinczy figyelmét Lakosra, aki már 1792-ben, tehát 16 éves korában, „Hunyadi László” című szomorújátékot írt, amelyet a Társaság ugyanabban az évben elő is adott.⁷

Nem lehet itt valami merőben értéktelen önképzőköri kísérletre gondolnunk; sőt azt kell hinnünk, hogy ez a tragédia, legalább is az akkori irodalmi viszonyokhoz képest, számottevő alkotás volt, mert 1794 október 15-én és november 10-én, továbbá 1807 december 30-án és 1808 februárius 15-én Pesten, 1812 decem-

⁴ *Magyar Tudós Társaság Évkönyvei*: i. h.

Színnyei: i. h.

Hirtenfeld: i. h.

Wurzbach: i. h.

⁵ *Kovács S.*: A soproni ev. lyceumi Magyar Társaság története (1790—1890.) 9. l.

⁶ *Kis János*, theologiai doktor, később lutheránus superintendens és a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Született 1770 szept. 22-én, meghalt 1846 febr. 19-én.

⁷ *Kovács*: i. m. 38. l.

ber 12-én és 1815 februárius 27-én pedig Kolozsvárott is előadták.⁸

Kazinczy, Kis János ajánlatára, már 1793-ban barátságába fogadta Lakost, akinek a magyar szépirodalom terén fényes jövőt jósolt. A legnagyobb figyelemmel és érdeklődéssel kísérte élete folyását s a hosszas háborúk alatt állandóan aggódott életéért. Kis Jánosnak írja 1801 november 21-én: „Hol a mi Lakosunk? nem esett-é el? Semmi hírért nem hallván, félek, hogy borostyánva elvirított, minekelőtte kifakadhatott. Kérlek, ne felejtsetd el, ha írni fogsz, hogy élete eránt gondban vagyok.”⁹ Annál nagyobb örömmel hallja 1808-ban, hogy Lakos a későbbi veszedelmeket is szerencsésen túlélte s ebből az alkalomból írja, ugyancsak Kis Jánosnak, június 2-án: „Örülök, édes barátom, hogy Lakos felől valamit hallhatok ... Mondjad meg neki, hogy ha egymásnak meghalva látszunk is, őtet szívesen szeretem.”¹⁰

Természetes, hogy Lakos a leghálásabb szeretettel és tisztelettel adózott nagynevű pártfogójának, amiről Kazinczynak írott s most másolatban a Magyar Tudományos Akadémia kézirat-tárában őrzött levelei is tanuskodnak.¹¹

Azonban az a nagy reménység, amelyet Kazinczy Lakos magyar szépirodalmi működéséhez fűzött, nem vált valóra. Se sok ide-oda hányódással járó háborús szolgálata, se békebeli állandó és sokféle elfoglaltsága nem engedte, hogy tehetsége ezen a téren is úgy kifejlődjék, amint azt ő maga is szerette volna. Küzdött, főként eleinte, az irodalmi nyelv nehézségeivel. Kazinczy is mondja: „Lakos igen is hogy rosszul ír magyarul. De tüze szép s férfi lélek lakik benne.”¹²

Lakos maga is érzi gyöngye voltát s ezt el nem palástolható szomorúsággal írja meg, 1806 augusztus 24-én, Kazinczynak:

„Szent azon tűz és tikkadhatatlan, melly bennem mint gyermekbe, a haza literatúrájához felgerjedt; de hátrálták annak kibolbanását a környülállások; ... ritkák voltak pihenő óráimba az oly pillantatok, mellyekbe a lélek magát az érdemesebb munkákra érezte. De hogy voltak, tanuji azon aprólékok mellyeket veled közlöttem.”¹³

Majd 1816 november 9-én — szintén Kazinczynak — ezt írja:

„Engedd meg, Kedves Barátom, hogy azon meghitt hangon szólítsalak, melyre magad méltóztattál akkor, mikor életem még remény volt. Sok idő tölt azóta, de sajnálva érzem, hogy a valóság a várottnak meg nem felelt. Minden arra mutatott hajdan, hogy a hazai literatúrának bennem új segédje támad. De életemnek neme, a nyugalomnak tölem mindig messzeléte, nem engedték, hogy magamat úgy kimívelhettem volna, a mint kinek kinek

⁸ *Szimyei*: i. h.

Bayer: A magyar drámairodalom története, I. 100. és 425. l.

⁹ *Kazinczy* levelezése: II. 446. l.

¹⁰ U. o. IV. 472. l.

¹¹ Zalakapocsi, 1802 márc. 3.; Graz, 1802 dec. 25., 1805 május 1., 1804 febr. 17., aug. 1.; Károlyváros, 1806 aug. 24.; Linz, 1816 nov. 9.

¹² *Levelezése*: III. 156. l.

¹³ *Magyar Tudományos Akadémia* kéziratára.

szükséges, a ki azon szép ditsőségre számot tart. Nekem, kised erőm tudásába, meg kell elégednem azon minden hazafival közös érdemmel, hogy hazámat szeretem s a literaturát, mint a haza magasztaltatásának főbb forrását tekintem... Magyarul írtam pedig, mert magyarul érzek és érzésemet földemmel megosztanom legboldogabb.¹⁴

Láthatjuk, hogy az a mag, amelyet a soproni evangélikus lyceum tanárai egykoron elvetettek, jó talajba hullott. Lakos, bár 50 évig szolgált a cs. kir. hadseregben, mindvégig ízig-vérig magyar maradt, anélkül, hogy megbánta volna azt a lépését, amidőn a katonai pályát választotta hivatásául.¹⁵

Kitartott azon, az 1815 után beállott mostoha előléptetési viszonyok között is. Nem követte honfitársaink legnagyobb részének példáját, akik a várakozásba s a békebeli szolgálatba beleunva, mint főhadnagyként, vagy kapitányok hagyták el a hadsereget, azt vetvén okul, hogy magyar ember ott nem boldogulhat. Lakos példája — amely korántse kivétel — nagyon alaposan cáfolja meg ezt az állítást. Fél századra terjedő katonáskodása alatt soha le nem tagadta, vagy el nem hallgatta, sőt mindig büszkén hangoztatta magyar voltát. Magyar írókkal és tudósokkal társalgott és levelezett állandóan és mégis elérte a tábornoiki rendfokozatot.

Erős magyar érzése csillan ki abból a verséből is, amellyel a nápolyi cs. kir. megszállóserg parancsnokát, a lotharingiai születésű, de a közöshadsereg huszárságánál teljesen elmagyarosodott Palotai báró (később gróf) Frimont János antrodocoi herceg, lovassági tábornoikat üdvözli, abból az alkalomból, hogy megkapta a magyar indigenatust:¹⁶

„Frank nemes vér nemzett, szíved tett Magyarrá,
Magyar köntösidet sem idegen varrá:
Mert Magyar Huszárból Magyar Generális
Lettél, bár hazádra Lorraini valál is.
Magyar birtokos vagy, nyelved Magyarul szól,
Gyengéd Magyar karok ölelnek ha nyugszol.
Magyar híres sereg viseli Nevedet,
Magyar szent indulat emeli szívedet.
A Csillag seregnek mellyet visel mellyed,
Még egy szép gyémántját Magyar fénybe leljed.
Idvez légy! hogy kétszer egy országot nyertél,
Antrodoco Herczeg — polczra méltán léptél.
Érdem jutalmidon örvend a Magyar nép,
Mert hazafi szíved mindig egy, mindig ép!”¹⁷

¹⁴ U. o.

¹⁵ Ezt is ugyanebből a levélből tudjuk meg, amelyben az akkor 40 éves Lakos, többek között ezt is írja:

„Major vagyok a General Stabnál. Carriert nem tettem, de a kereszt, melyet 1809-ben szerencsém vala megnyerni, kipótolja valamennyire a gyorsabb előmenetelt. Nem bántam meg, hogy katonává lettem, — sokat láttam, próbáltam, tanultam.”

¹⁶ 1825. — *Gyalókéy*: Adatok Frimont életrajzához (*Hadtört. Közl.* 1915. évf. 215. és k. l.)

¹⁷ *Nemzeti Múzeum* kéziratára: 650. Quart. Hung.

Lakos, bárha érezte és tudta, hogy mint szépíró sohase fog a magyar Parnassus halhatatlanjai közé juthatni, nem vesztette el a kedvét. Ha ideje engedte, örömet társalgott a műzsákkal. Számos verset írt,¹⁸ sokat fordított is idegen nyelvekből,¹⁹ de ezek — úgy látszik — nagyobbára el is veszték.

Hosszas olaszországi tartózkodása és ott szerzett benyomásai adták az impulzust „*Jándor szünőrái*” című munkájához, amelynek első kötete („Emlékezés Itáliára. Valóság és költemény”) 1859-ben jelent meg Pesten. A „Nápolyi levelek” című második kötet azonban kéziratban maradt.²⁰

1852 március 10-e emlékezetes dátum Lakos életében. A Magyar Tudományos Akadémia ezen a napon választotta őt tiszteleti tagjává. Ilyenformán sorrend szerint ő lett a harmadik azok között, akik mint aktív katonák jutottak az akadémiai tagsághoz.²¹ Kétségtelen, hogy az Akadémia elsősorban a tudós katonát jutalmazta ezzel a választással s csak másodsorban a magyar szépírót, akinek önzetlen lelkesedése és buzgósága nem volt arányban az elért eredménnyel.

Úgy látszik, hogy az Akadémia, abban az időben, amikor Lakost is tagjává választotta, a magyar katonai irodalom megalapozását is egyik céljával tűzte ki. Erre vall az a körülmény, hogy még 1852-ben valamely katonai szakmunka megírására, vagy magyarra fordítására szólította fel Lakost, aki azonban pontosabban formulázott utasítást kér válaszában, „mert hiszen a katonai munkáknak sok ágazatjuk van.”²² Ebből a levélből tudjuk meg azt is, hogy kézdivásárhelyi hosszú tartózkodása alatt, a székely nyelvjárás sajátosságait kutatta. Azonban annak, hogy kapott-e valami határozott megbízást az imént említett katonai szakmunkára: az Akadémia kéziratárában nincs nyoma. Olvasuk ugyan, hogy a Magyar Tudós Társaságban „főleg a hadtudományi munkálatok körül hű részt vett”,²³ de részleteket erről se tudunk.

1856-ban egy „*Emlékezés B. Tott Ferenczre*” című, tehát hadtörténelmi tárgyú, tanulmánya jelent meg a „Tudomány Tár”-ban, azonkívül pedig egy „*Székfalvy Ágnes*” című drámája maradt kéziratban.²⁴

Lakos külsejét Csehy József írja le, 1806 április 12-én: „Ez a mi Lakosunk közép termetű, vállas, csontos legény. Harminc csztendősnék gondolhatom; feje nagy, sűrű kondor fekete hajú,

¹⁸ *Magyar Tudós Társaság Évk. i. h.*

¹⁹ Az a bizonyos „*Menyekzői dal*” című „arabs poéma”, amelyre egyik levelében Kazinczy is hivatkozik (*Levelezése*: III. 222. l.), másolatban a Magyar Tud. Akadémia kéziratárában van.

²⁰ *Színnyei*: i. h.

²¹ Első volt Kiss Károly (1831 febr. 17.), a második Szontagh Gusztáv (1852 márc. 9.). Gróf Széchenyi István és Kisfaludy Sándor már nem volt aktív katona akkor, amikor az Akadémia tagjává lett.

²² *Lakos Döbrenteinék: Kézdi Vásárhely, 1852 május 19. (Magy. Tud. Ak. kéziratára.)*

²³ *Magyar Tudós Társaság Évk. i. h.*

²⁴ *Színnyei*: i. h.

Bayer: i. m. I. 173. és 422. l.

képe lapos barna, orcája piros, orra egy kevésbé fitos. Magatartása figyelmetes, díszes.²⁵

Családot nem alapított; mindvégig aggregény maradt.²⁶

A neki olyan kedveslelkű soproni Magyar Társasággal életfogytig fenntartotta a kapcsolatot. Nevének ott mindenkor jó hangzása volt, amit az is tanúsít, hogy 1857 tavaszán megjelent „Virágfűzér“ című kiadványát, az egykori buzgó „titoknok“ arcképével akarta díszíteni a Társaság. De az öreg katona nagy szerényen elhárította magától ezt a kitüntetést s így a könyv Kazinczy arcképével jelent meg.²⁷

Mindhalálig tisztelet és hű ragaszkodás fűzte Lakost Kis Jánoshoz, aki élete alkonyán is örömet gondolt vissza, együtt töltött reményelteljes ifjúságuknak soproni szép napjaira. Ezeknek a vissza-visszatérő emlékezéseknek hatása alatt írja 1859-ben Lakosnak:

„Az öregségben, midőn a jelen kevés ujsággal gyönyörködtet s a jövő kevéssé reménnyel bíztat, minden ember szeret ifjúsága szép örömeiről emlékezni. Én, ki egész életemben, mikor foglalatosságim engedék, örömet mulaték ideális világban, most hanyatló korom pihenő óráinak gyönyöreit is nem ritkán az által szaporítom, hogy az elmúlt kies napokra s ezek között barátságunk lefolyt idejére gyakran visszanézek. Néha soproni tanulóvá leszek, veled a tudományoknak, különösen a magyar literatúrának szeretetében vetélkedem, a magyar írókat Könyi Jánostól s Kartigám fordítójától egész Virágig s Kazinczyig tűzzel olvasom, a kis magyar társaságot alapítom, elmenetem után benned ennek hatalmas restaurátorát látom.“²⁸

* * *

„Embert barátjáról lehet megismerni“, mondja a magyar példabeszéd. Lakost Kazinczyhoz és Kis Jánoshoz fűzte tántoríthatatlan igaz barátság, amire — ha rá nem szolgál — se az egyik, se a másik nem érdemesítette volna. Lakos nem is hozott reájuk szégyent soha. Mint katona, háborúban és békében egyaránt kiváló, mint magyar hazafi kifogástalan volt. Szépírói pályáján nem jutott fel az óhajtott magaslatra. De ha ezen a téren kisebbnek bizonyult is mint a katonain: előtünk — akik most száz, vagy még több év elmúltával olvassuk leveleit — egy fennkölt gondolkozású, ideális célokért küzdő igaz férfiú alakja bontakozik ki a multak homályából. Csupa szív, csupa lelkesedés, az irodalomnak szinte rajongó szeretete szól írásaiból lépten-nyomon.

A most annyira általános kíméletlen történet és anyagi gondolkozást Lakos nem ismerte; olcsó, lármás sikerre nem vadászott soha. Amit földi pályafutásán elért, azt meg is szolgálta s így egy becsületos munkában eltöltött élet megnyugtató tudatával szállhatott sírjába.

—y.

²⁵ *Kazinczy* levelezése: IV. 118. l.

²⁶ Maga írja 1816 nov. 9-én Kazinczynak: „Hymen nekem fákylát nem gyujtott, ámbár már kétszer színt a meggyujtásnál állott.“ (*Magy. Tud. Ak. kéziratára*.) 1828 és 1842 közötti minősítő leírása szerint is nőtlen volt. (*Kriegs Arch. Wien*: i. h.)

²⁷ *Kovács S.*: i. m. 36. l.

²⁸ U. o. 49. l.